

17. Chikobava A. K вопросу o putyah razvitiya sovremennoy lingvistiki. Voprosyi yazykoznaniiya. 1966. № 4. S. 45–61.
18. Engler R. Théorie et critique d'un principe saussurien: L'arbitraire du signe. Cahiers Ferdinand de Saussure. № 19. 1962. P. 5–66.
19. Godel R. Les sources manuscrites du Cours de linguistique generale de F. de Saussure. Geneve ; Paris : Droz, 1957. 282 p.
20. Saussure F. de. Cours de linguistique générale, édition critique par Rudolf Engler. Wiesbaden : Otto Harrassowitz. T. 1. 1967. 515 p.
21. Saussure F. de. Cours de linguistique générale, édition critique par Rudolf Engler. Wiesbaden : Otto Harrassowitz. T. 2. 1974. 51 p.
22. Saussure F. de. Cours de linguistique générale. Paris : Payot, 1997. 269 p.
23. Saussure F. de. Ecrits de linguistique générale, établis et édités par Simon Bouquet et Rudolf Engler, avec la collaboration d'Antoinette Weil. Paris : Gallimard, «Bibliothèque des idées», 2002. 353 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Володимир Глущенко – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Наукові інтереси: дослідження з проблем загального мовознавства, порівняльно-історичного мовознавства.

Вікторія Святченко – викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Відокремленого структурного підрозділу Національного авіаційного університету Слов'янський коледж Національного авіаційного університету.

Наукові інтереси: дослідження з проблем загального мовознавства, порівняльно-історичного мовознавства.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Volodymyr Glushchenko – Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of Germanic and Slavic Philology, State University «Donbas State Pedagogical University».

Scientific interests: research on general linguistics, comparative-historical linguistics.

Viktoriya Sviatchenko – lecturer of the department of social and humanitarian disciplines from the Contracted structural unit of the National Aviation University Slavic College of NAU.

Scientific interests: research on general linguistics, comparative-historical linguistics.

УДК 81'373.233

ЧИ ПЕРЕВЕЛИСЯ ПЕРЕВЕРТНІ?

Анатолій ПОПОВСЬКИЙ (Дніпро, Україна)

e-meil: popovski@i.ua

ПОПОВСЬКИЙ Анатолій. ЧИ ПЕРЕВЕЛИСЯ ПЕРЕВЕРТНІ?

У статті розглядаються етимологія, синоніміка та лексико-семантичні функції слова **перевертень** з погляду міфології та реального сприйняття в різнопохальних умовах історичного розвитку українського суспільства як у народному мовленні, так і в різножанрових джерелах. З'ясовується активізація цього мовного явища та його смислова суть у контексті лексикографічних праць, громадських діячів та майстрів художнього слова від Шевченка до сьогодення.

Ключові слова: перевертень, перекидці, перекинці, народні повір'я, антропоніми, синоніми, колоніальна політика.

POPOVSKYI Anatoliy. HAVE THE SHIFTERS BECOME EXTINCT?

The article deals with etymology, synonymics and lexico-semantic functions of the word «**pereverten**» (shifter) in the relation to mythology and actual perception of the Ukrainian society development in different epochs in folk speech and in the sources of various genres. The author states that the given language phenomenon is becoming more active and semantic meaning of it has been defined in the context of vocabulary research, mass media, public persons and elocutionist from T. Shevchenko up to now, which is vividly demonstrated with the help of examples from poetic and prose texts of current poets and writers, as well as the works of those who experienced the hidden cruel nature of shifters in different historic periods of Ukrainian statehood. The author suggests new interpretation of the phenomena of shifters in the Ukrainian culture and the linguistic means of their disclosure. The widespread use of the given language unit is explained by, firstly, the demands of the progressive public thought to evaluate various moral criteria of different layers of Ukrainian society in Russian tsarist regime, communist ideology of the Soviet Union, as well as in the state formation process of young sovereign Ukraine. In its turn it reveals the negative double-faced essence of the human nature of those timeservers and traitors who stand against the fight for universal moral values and democratic principles of an independent state development.

Key words: shifter, changeling, folk popular belief, anthroponyms, synonyms, colonial policy.

Життя сучасного українського суверенного суспільства активізує в усному й писемному мовленні ряд мовних одиниць, породжених народними повір'ями, надаючи їм певного смислового значення. Серед них магічне слово **перевертень**, значення якого Віталій Жайворонко тлумачить так: **перевертень** – за народними повір'ями – людина, чаклуванням обернута на тварину або будь-який предмет; також нечиста сила, що набула вигляду кого – чого-небудь; перевертні живуть то як люди, то як звірі, тобто ведуть подвійне існування; вони небезпечні, бо людина часто не може й знати, хто перед нею – справжня звірина чи перевертень; перевертнями є відьма, чаклун, сам чорт; вони ж можуть зробити перевертнем людину; про це багато мовиться в народних казках і легендах [10, с. 438].

Словник української мови, окрім цього значення подає ще такі:

1. Людина, що зрадила свої переконання. – *Правда Наливайкова, що на нас може напасти, як курчун на курчат без квочки, отой перевертень лядський, гетьман Жолкевський* (Ле, Наливайко. 1957, 344).

2. діал. Непородиста, нечистокровна тварина; помісь. **Перевертні** [вівці] продаються або вирізуються на лій [Сл. Гр. 3, VI, 138][18]

То ж не випадково, що українські прізвиськові назви з народних повір'їв успадкувалися антропонімами **Перевертень** (Укр. радіо, 22.07.2007), **Перевертун** (Українське слово, 2011, 28 вересня – 1 жовтня, с. 2), **Перевертнюк** (Вивчаємо українську мову та літературу, 2013, № 32, листопад, с. 21) та ін.

У поезії Тараса Шевченка «Розрита могила» ця мовна одиниця набуває глибоко соціального значення в розкритті жорстокого колоніального режиму царської Росії в долі України й породження українських перевертнів:

*«Степи мої запродані
Жидові, німоті,
Сини мої на чужині
На чужій роботі.
Дніпро, брат мій, висихає,
Мене покидає,
І могили мої милі
Москаль розриває...
Нехай риє, розкопує,
Не своє шукає,
А тим часом перевертні
Нехай підростають,
Та допоможуть москалеві
Господарювати.
Та з матері полатану
Сорочку знімати.
Помагайте, недолюдки,
Матір катувати [24, с. 169-170].*

«Про Шевченка треба нині не на святах промовляти, – як закликав Дмитро Донцов, а кричати на вуличних перехрестях. Щоб як дзвін тривоги калатало його слово!

Ніколи бо не був він такий актуальний, як в наш час. Ніколи не було між нами стільки поглухлих, стільки сліпих...

Білий царат вирвав йому язик, замучив, щоб перестав говорити, картати і кликати. Царат червоний каструє й наплюжить його морально, намагаючись накласти на нього маску одного з "своїх", сам і руками наших перевертнів. Та тоді, так і тепер, стоїть він перед нами над нами не вгнутий й неприступний, як Єремія на розпутьях велелюдних, сам один з Заповітом своєї великої ненависті і своєї великої любові.

Таких земляків напевно не любив! Їм не прощав зради спільної матері; ненавидів їх, перевертнів, "дядьків отечества чужого", які совість продавали "за шмат гнилої ковбаси"; ненавидів тих, що їх вимітала історія залізною мітлою з кону життя як "варшавське сміття"; що їх чоботами місив завойовник як "грязь Москви". Ненавидів плюгаву породу "донощиків і фарисеїв"; отих рідних "людоморів", які запльовували всю нашу славу історичну; які лицарство запорізьке прозивали "розбійниками, ворами, п'ятном в нашій історії".

От цю Україну перекинчиків, яничарів чужого пана і володаря, ненавидів Шевченко за те, що "чужим богам пожерли жертви, омерзились", що своїм існуванням поганили його прекрасну, вольнолюбиву країну. Любити цю "рідну" погань він не міг [9, с. 257-258].

Іван Франко в політико-економічних статтях неодноразово наголошував, що *«перевертні завжди віддають голос політичному пройдисвітові»* (Укр. радіо, 27.11.2001).

А через 136 років Олесь Бердник у відкритому посланні до Росії розкриє наслідки жорстокої колонізації царського режиму: *«Ти (Росія – А.П.) почала випивати, висушувати творчу криницю України. Як гусінь, оповили нашу землю Петрові і Катеринині ублюдки та*

свої **перевертні**. Колись найосвіченіший в Європі нарід опустився в найнижчі круги інферно: пекельні слуги не знали, як ще дошкульніше ударити по серцю України, щоб померла нарешті райдуга на творчому крилі» [2, с. 4].

Характеризуючи розвиток української мови в нерозривному зв'язку з іншими мовами, Павло Житецький вів непримиренну боротьбу з тими освітянами, які зрікалися рідної мови: «місіонери освіти, які діють під прапором народності, забули, що народ перш за все вимагає від своїх вихователів поваги до його власного світогляду, виробленого далеко від школи, і що саме цей світогляд є точкою опори, від якої повинен піти весь майбутній її розвиток. Позбавити народ цього ґрунту – значить роздвоїти його натуру, значить забезпечити вічне існування двох суміжних категорій – суспільства й народу (начебто народ – не суспільство, а стадо овець), які в нас мають становий характер. Перша – з титулом освіченої, остання ... але всі ми знаємо, як у Росії називають народ... До перших будуть належать або жалюгідні і безбарвні **перевертні**, що хиляться в той бік, звідки сильніший вітер, або люди, що остаточно висушили в собі живий струмінь народної сили; а поза цим привілейованим буде стояти все той же темний люд, з його незрозумілою думою, з його чесною знедоленою душею [16, с. 80].

Колоніальну політику російських самодержців продовжували ретельно трансформувати вожді революційного перевороту 1917 року, використовуючи всі засоби боротьби для повалення УНР разом із українськими холуями-перевертнями: *Льова Бронштейн-Троцький був заступником Ульянова-Леніна і народним комісаром зовнішніх справ в уряді Російської Федерації в 1918 році. Він проводив дволику політику відносно України. На мировій конференції в Бресті Російська Федерація визнала незалежну Українську Народну Республіку в січні 1918 р., а вже в липні зібрали установчий з'їзд у Москві з росіян, євреїв і кількох українських перевертнів, де створили КП (більшовиків) України, яка була «п'ятою колоною» і мала завдання руйнувати Українську Народну Республіку зсередини. Для цього направляли комуністичних агітаторів в Україну, і Бронштейн-Троцький дав їм такі настанови: «щоб позбавити Україну незалежності – усі засоби однаково придатні...» [8, с. 3].*

То ж чи перевелися перевертні впродовж трьох століть від Шевченкової застороги? Тавровані Кобзарем доморошені перевертні, розширюючи свій синонімічний потенціал, не зійшли з арени й сьогоденного суспільного життя українського народу. Саме на таких, вірнопідданих малоросів, робить ставку тепер Москва після розпаду Радянського Союзу, щоб повернути в лоно російської імперії суверенну Україну:

*На лови душ заблуканих, розщеплених
Полює відщепенська чужорідна сарана.
Гнеться, гнеться колос наш ущемлений
Нетравленням чужинського лайна.
І тут у них взірець великий: Гоголь.
Подвійний Гоголь – місячний сіяч.*

***Перевертень великий...Тож опісля нього
Прийшов Шевченко – сонцем розсіяв!
Що, може, це – не від поезії, а від політики.
Я Гоголя люблю, – за чар-вогонь у глибині...
Та не люблю аполітичних паралітиків,
Що дозволяють в нас на полі все пожирати сарані [13, с. 5].***

Доморошені перевертні-стукачі сталінського режиму доклали чимало зусиль у приборканні й нищенні української інтелігенції: «І полювання на буржуазних націоналістів – здебільшого законспірованих – охопило всю Україну. **Перевертні**, як виявилось невдовзі, встигли пролізти в усі ділянки суспільного життя, їх (буржуазних націоналістів – А.П.) викривали щодня...» [22, с. 170].

Вони ретельно виконують свою чорну роботу на зламі історичних епох, хоч і попадають під обстріли демократичних сил, які викривають їх антигуманну діяльність у повноцінному розвитку української мови, добираючи колоритні оцінні ряди синонімів:

*Десь під ногами повзають **перевертні***

Переплутці, перехвости, перекидці,

Піднімуть раптом справжнє ревище,
Аж тошно розгорлаються, розниються,
Як в Україні їх, мовляв, утискують.
Чому ж не розмовляють по-українському,
А ніби по-мишиному попискують [3, с. 41].

Ветеран праці, відмінник народної освіти України, інвалід війни Григорій Пономаренко з м. Донецька розвінчує ідеологію донецьких перевертнів у поезії «Пора нам повернутися до Бога»:

Чи ми такі дурні, чи зовсім безтолкові?
Ніяк не можу зрозуміти я, –
Що всі загрузли вже в московській мові,
А де ж українська? Наша? Де своя?
Її в Донбасі щось ніде не чути –
Хіба що в закутку, в глухій селі.
Начальнички тут мову зневажають люто,
Тому й спілкуються й дорослі, і малі
Лише російською. А далі слід сказати:
-Ми стали забувати навіть те,
Що нас родила українка-мати...
Це ж ми зневажили її ім'я святе.
Вперед, вперед, в майбутть веде дорога.
Я невдоволення скрізь бачу між людьми:
Чи ми ж таки повернемося до Бога?
Чи так у **перевертнях** й лишилося ми? [4, с. 5].

Доцент кафедри українознавства Придніпровської державної академії будівництва та архітектури Валентина Бабенко в поезії «Колишні» дає оцінку характеристику мовного питання тим українцям Степової України, які свідомо відреклися від рідної мови:

Я поважаю греків, гагаузів,
Євреїв, і болгар, і росіян...
І зневажаю «наших» боягузів,
Що сіють лицемірство і обман.
Вони коріння українське мають,
Живуть на цій землі і хліб їдять,
А все російську «пісеньку» співають,
Та, наче зомбі, знову всім твердять:
Що мову вони, бач, не хочуть вчити,
Що ближче їм, «роднее им язык»,
Те, що дитина навіть має вміти,
«Уже не сможет выучить старик».
У будь-якому віці вчать англійську,
Бо треба виїжджати за кордон.
Та Боже збав, не рідну, українську,
Ще за царя тут виник цей закон.
Себе за українців не вважають,
Та росіянам теж вони чужі,
Немовби долу між стільців сідають –
Між двох народів, просто на межі.
Колишні. Що без племені й без роду.
Чужі. І між своїх, і між чужих.
Не віднесеш до жодного народу
Перевертнів таких, манкуртів тих.
Їх зневажають греки й гагаузи,
Євреї, росіяни і болгарі...

Вони є лицеміри й боягузи.

І тільки їм потрібні мовні чвари [1, с. 35-36].

Значно ширше тема перевертництва розкривається в художній прозі Наталки та Олександра Шевченків «Оксамитовий перевертень» [23], публіцистичному нарисі Василя Сокола «Хай засовістяться перевертні» [19, с. 4], засобах масової інформації «Перевертні в погонах "полюють" навіть на жінок і дітей: життя українців після реформи нацполіції кардинально змінилося» [17, 09.01.2019]; поезії Любові Геньби «Із циклу «Перевертні» [6, с. 12]; Михайла Костіва «Перевертень»:

Колись він фіксував і доносив,

Тепер швиденько перефарбувався.

І всім доводить із останніх сил:

«Я в демократах міцно приписався» [14, с. 8];

пересторозі Петра Перебийноса:

Я знаю вашу капосну породу,

*Стрічав я **перекинчиків-чортів*** [5, с. 4]

та застережній гуморесці Павла Глазового «**Перевертні**»:

Коли партія нами правила,

Монументами себе славила,

Честю й совістю називалася,

Та прокралася і розпалася.

Ті, що в Партії були членами,

Стали босами й бізнесменами,

Та багатство їх мало радує:

Знову хочеться бути владою.

Бувші практики й теоретики

Завели нові партбилетики.

Треба ж якось їм називатися,

Щоб до уряду проитовхатися:

Сперечаються ліві з правими,

Голомозії з кучерявими,

Сухорлявії з череватими,

Недоношені з дурнуватими...

Добрі душі ми з вами маємо

І дурить себе дозволяємо.

Звідкіля до нас хто не явиться,

Зверхньо дивиться, грубо ставиться,

"Із'ясняється" лиш по-своєму,

Як зі смердами або гоями,

А ми скалимося та підтакуєм.

Ой дограємося ми з арапами!

Як опинимось в них під лапами,

Вони панькатись не намерени,

В етом можете бить уверсени... [7, с. 5-7];

Миколи Миколаєнка «Нічого не проси ні в кого»:

...Я витримати мушу всі удари

***Перевертня, манкурта** чи почвари* [15, с. 10];

Олени Ткачук «Пощо тобі ці гони і дощі...»:

*Хто віда: ти **перевертень** чи вовк?*

А глянеш – звиду начебто людина...

Я вірю, що, хоч ангел твій замовк,

Та совість є. Принаймні совістина [21, с. 124] та інших митців поетичного слова.

Болючу тему сьогоденних подій на Сході України порушує Тетяна Шпичук у поезії «То куди ж ми зайшли?»

В наших жилах волячих

Не вино, не вода –
Кров козацька, гаряча,
Як весна, молода.
То чому ж це приблуди
І перевертні знов
П'ють із чесного люду
Цю нуртуючу кров?
Чом із темного бору,
Наче звір, вигляда
В цю, теперішню, пору
Сатанинська орда? [25, с. 14]

Проте найчастіше використовується ця лексема в сучасній публіцистиці для викриття перевертнів у правоохоронних органах, військових оборонних структурах, серед працівників державного апарату, духовних пасторів церкви і т.п. Про це свідчить і вельми скрупульозне узагальнення до вище поданого Анатолія Ковальчука:

«Саме через це не український народ, а окупант-москаль господарює в нашій Батьківщині. Сини України, поневолені й пограбовані ворогом, вигнані на чужину, а всіма її багатствами, передусім землею, заволоділи різноплеменні зайди. Московський окупант не поведив би себе так жорстоко, підло, зухвало й нахабно, якби численні зрадники українського народу – огидні «перевертні» й «недолюдки» – не допомагали йому «матір катувати».

Якби впродовж усіх років незалежності Україною керували справжні державники, духовні українці, люди шевченківського, козацького гарту (а не «перевертні» й «недолюдки», «раби, підніжки, грязь Москви», різнонаціональні злодії, шахраї і пройдисвіти), вони б діяли відповідно до твердо усвідомлених всіма патріотами істини. А саме: Україна – держава самостійна, її народ – талановитий, працьовитий, дбайливий і мудрий – нічим не поступається своїм заможним і щасливим європейським сусідам» [11, с. 5].

«Суспільство справедливо вважає всіх екс-президентів, прем'єрів, міністрів, спікерів, значну кількість нардепів неуками, негідниками і шахраями, що завдяки брехливим обіцянкам дорвалися до влади...Серед багатьох тисяч сірих посередностей не виявилось на відповідальних державних посадах національних Мойсеїв, Цезарів чи Вашингтонів. Зате впродовж 27 років бачили ми сотні Юд (на відміну від іскаріотського, жоден із них не розкався), тисячі перевертнів і підлих пристосуванців. Перебуваючи біля «владного керма», користолюбці перетворили його у «владне корито» й по-мародерськи розкрадали Україну» [12, с. 12].

Ще дошкульнішим у цьому плані є вердикт Петра Таланчука, професора, доктора технічних наук, Президента Відкритого Міжнародного університету розвитку людини «Україна», першого міністра освіти незалежної України:

«Без перебільшення можна стверджувати, що той стан, у якому опинилась нині українська держава, її економіка, соціальний рівень життя населення, мораль, культура та інші важливі показники рівня людського розвитку, значною мірою, якщо не вирішальною, обумовлений низькою якістю системи нашої освіти і такою ж нікчемною системою виховання. Це наші освіта та наука підготували як фахівців, а система виховання сформувала як громадян, таких президентів, прем'єрів, голів Верховної Ради, міністрів, депутатів усіх рівнів, іншу величезну чиновницьку рать, які всі разом і дружно привели до того, що маємо.

Справедливості ради слід сказати, що продуктом тієї ж системи є значна частина українського суспільства, якщо не більшість, які обирали і підтримували всю цю владу, незважаючи на те, що вони плювали на наші з вами інтереси. Це теж правда!

Недавнє електронне декларування найвищих державних чиновників показало нечуваний цинізм правлячої касты. Увесь цивілізований світ здивований тим, що він побачив: на тлі масового зубожіння населення України купка перевертнів, що править Україною, жирує,

втративши при цьому всі ознаки нормальної порядної людини. Це явище викликало у суспільстві моральний шок і отримало назву «Духовний Чорнобиль» [20, с. 1].

Отже, перевертні, породжені уявою народних повір'їв, у процесі тривалої історії розвитку українського етносу набули людського вияву і тих негативних характеристик, притаманних для нашого сьогодення. І щоб викоринити представників цього антинародного явища, треба «групадою обух сталить...» і бути вельми пильними до будь-яких їх проявів у час ідеологічної і військової агресії Росії на суверенітет України.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бабенко В.А. Акварелі душі: вірші / В.А.Бабенко – Д.: Видавничо-творчий центр «Гамалія», 2013. – 217 с.
2. Бердник Олесь. Терновий вінець України Росії минулій, сучасній, грядущій – відкрите послання / Олесь Бердник // Українське слово, № 51, 20-26 грудня 2017.
3. Вофлик Анатолій. Манкурти /Анатолій Вофлик // Січеслав, 2010, № 3 (25), липень-вересень.
4. Газета «Київ столичний», 2009, 20 лютого.
5. Газета «Літературна Україна», 1996, 28 листопада.
6. Геньба Любов. Із циклу «Перевертні» / Любов Геньба // Хортиця, 1998. № 7.
7. Глазовий П.П. Архетипи: [Гумор. Сатира] / П.П.Глазовий. – К.: МАУП, 2003. – 234 с.
8. Гринчишин Зіновій. Щоб позбавити Україну незалежності – усі засоби однаково придатні (настанова Льва Троцького комуністичним агітаторам в Україні) / Зіновій Гринчишин // Українське слово, 2010, № 3, 20-26 січня.
9. Донцов Дмитро. Заповіт Шевченка / Дмитро Донцов // Незримі скрижалі Кобзаря. – К.: Українська видавнича спілка, 2009. – 320 с.
10. Жайворонко В.В. Знаки української етнокультури: Словник довідник. – В.В. Жайворонко – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
11. Ковальчук Анатолій. До 27-ї річниці важливих історичних подій: перших виборів Президента України і припинення існування ССРСР / Анатолій Ковальчук // Українське слово, 2018, № 47-48, 7-24 грудня.
12. Ковальчук Анатолій. Розрита могила Анатолій Ковальчук // Українське слово, 2017, № 42, 18-24 жовтня.
13. Коломієць Володимир. На лови душ / Володимир Коломієць // Літ. Україна, 2005, 3 листопада.
14. Костів Михайло. Перевертень / Михайло Костів // Літературна Україна, 2009, 5 березня.
15. Миколаєнко Микола. Нічого не проси ні в кого / Микола Миколаєнко // Зоря, 2013. 6 березня.
16. Найдорожчий скарб. Слово про рідну мову. – К.: «Радянський письменник», 1990. – 390 с.
17. Перевертні в погонах "полюють" навіть на жінок і дітей: життя українців після реформи нацполіції кардинально змінилося [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hyser.com.ua/community/407022-obodotni-v-pogonah-oho...>
18. Словник української мови: У 11-ти т. – К.: Наукова думка, 1970-1980.
19. Сокіл Василь. Хай засовістяться перевертні / Василь Сокіл // Українські вісті. – Детройт, 1994 р. № 20, 15 травня.
20. Таланчук Петро. Модель процвітаючої України. (Виступ, що не відбувся) / Петро Таланчук // Українське слово, 2016. 7-13 грудня.
21. Ткачук Олена. Пощо тобі ці гони і дощі... / Олена Ткачук // Дніпро, 2009, № 10.
22. Цалик Станіслав, Селігей Пилип / Станіслав Цалик, Селігей Пилип // Куля для Максима Рильського / Київ, 2004, № 3. – 275 с.
23. Шевченки Наталка та Олександр. Оксамитовий перевертень / Наталка та Олександр Шевченки – Х. : Фоліо, 2008. – 248 с.
24. Шевченко Тарас. Кобзар / Тарас Шевченко – К. : Держвидав художньої літератури, 1956. – 591 с.
25. Шпичук Тетяна. То куди ж ми зайшли? / Тетяна Шпичак // Українське слово, 2018, № 3-4, 17-30 січня.

REFERENCES

1. Babenko, V.A. (2013). *Akvareli dushi: virshi* [Watercolors of the soul]. Dnipropetrovsk: Vydavnycho-tvorchyi tsentr «Hamaliia».
2. Berdnyk, O. (2017). *Ternovi vinets Ukrainy Rosii mynului, suchasni, hriadushchii – vidkryte poslannia* // *Ukrainske slovo*. [Ukraine's crown of thorns to Russia past, modern, future – open message // Ukrainian Word].
3. Voflyk, A. (2010). *Mankurty* // *Sicheslav*. [Mankurts // Sicheslav].
4. *Gazeta «Kyiv stolychnyi»* (2009). [Newspaper «Kyiv Capital city»].
5. *Hazeta «Literaturna Ukraina»*. (1996). [Newspaper «Literary Ukraine»].
6. Henba, L. (1998). *Iz tsyklu «Perevertni»* // *Khortytisia*. [From the cycle «Werewolves» // Khortytisia].
7. Hlazovyi, P.P. (2003). *Arkhetypy: (Humor. Satyra)*. [Archetypes: humor, satire]. Kyiv: MAUP.
8. Hrynchshyn, Z. (2010). *Shchob pozbavyty Ukrainu nezalezhnosti – usi zasoby odnakovo prydatni (nastanova Lva Trotskoho komunistychnym ahitatoram v Ukraini)* // *Ukrainske slovo*. [To deprive Ukraine of independence – all means are equally good [advice from Lev Trotsky to communistic agitators in Ukraine] // Ukrainian word].
9. Dontsov, D. (2009). *Zapovit Shevchenka* // *Nezrymi skryzhali Kobzaria*. [Shevchenko's will // Invisible axes]. Kyiv: Ukrainska vydavnycha spilka.
10. Zhaivoronok, V.V. (2006). *Znaky ukrainskoi etnokultury: Slovnyk dovidnyk*. [Signs of Ukrainian ethnic culture: referential dictionary]. Kyiv: Dovira.
11. Kovalchuk, A. (2018). *Do 27-yi richnytsi vazhlyvykh istorychnykh podii: pershykh vyboriv Prezydenta Ukrainy i pryypynennia isnuvannia SSSR* // *Ukrainske slovo*. [To 27th anniversary of vital historic events: first presidential elections in Ukraine and USSR desolution // Ukrainian word].

12. Kovalchuk, A. (2017). Rozryta mohyla // Ukrainske slovo. [Open grave // Ukrainian word].
13. Kolomiets, V. (2005). Na lovy dush // Lit. Ukraina. [For soul hunting // Lit. Ukraine].
14. Kostiv, M. (2009). Pereverten // Literaturna Ukraina. [Shifter // Literary Ukraine].
15. Mykolaienko, M. (2013). Nichoho ne prosy ni v koho // Zoria. [Ask nothing from nobody // Star].
16. Naidorozhchyi skarb. Slovo pro ridnu movu. (1990). [The dearest treasure. Word about native language]. Kyiv: «Radianskyi pysmennyk».
17. Perevertni v pohonakh "poliuiut" navit na zhinok i ditei: zhyttia ukraintsiv pislia reformy natspolitsii kardynalno zminylosia [Elektronnyi resurs]. [Shifters with shoulderboards "hunt" even for women and children: life of Ukrainians after the reform of national police has changed dramatically]. <https://hyser.com.ua/community/407022-oborotni-v-pogonah-oho...>
18. Slovnyk ukrainskoi movy: U 11-ty t. (1970-1980). [Dictionary of the English Language: in 11 volumes]. Kyiv: Naukova dumka.
19. Sokil, V. (1994). Khai zasovistiatsia perevertni // Ukrainski visti. [Calling for the conscience of shifters // Ukrainian News]. Detroit,.
20. Talanchuk, P. (2016). Model protsvitaiuchoi Ukrainy. (Vystup, shcho ne vidbuvsia) // Ukrainske slovo. [Model of prospering Ukraine. (Unpresented speech)].
21. Tkachuk, O. (2009). Poshcho tobi tsi hony i doshchi... // Dnipro [Why do you need all these races and rains // Dnipro].
22. Tsalyk, S, Selihei, P. (2004). Kulia dlia Maksyma Rylskoho. [A Bullet for Maxym Rylskyy]. Kyiv.
23. Shevchenko, N., O. (2008). Oksamytovyi perevertni. [Velvet shifters]. Kharkiv: Folio.
24. Shevchenko, T. (1956). Kobzar [Kobzar]. Kyiv: Derzhvydav khudozhnoi literatury.
25. Shpychuk, T. (2018). To kudy zh my zaishly? // Ukrainske slovo. [So, where have we ended up? // Ukrainian word].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Анатолій Поповський – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри мовної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ.

Наукові інтереси: етимологія, синоніміка, лексикографія.

Anatoliy Popovsky – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of Language Training Department of the Dnipro State University of Internal Affairs.

Scientific interests: etymology, synonym studying, lexicography.

УДК 811.161.2:81'08(091) + 94(477+438)

СТАРОУКРАЇНСЬКА (РУСЬКА) МОВА В БАГАТОМОВНОМУ ПРОСТОРИ ДВОХ УНІЙ: ЛЮБЛИНСЬКОЇ І БЕРЕСТЕЙСЬКОЇ

Ірина ФАРІОН (Львів, Україна)

e-mail: Iryna.farion@gmail.com

ФАРІОН Ірина. СТАРОУКРАЇНСЬКА (РУСЬКА) МОВА В БАГАТОМОВНОМУ ПРОСТОРИ ДВОХ УНІЙ: ЛЮБЛИНСЬКОЇ І БЕРЕСТЕЙСЬКОЇ

У статті розглянуто вплив двох уній – політичної (Люблинської, 1569) і релігійної (Берестейської, 1596) на суспільний статус староукраїнської (руської) мови на тлі багатомовності Речі Посполитої та системного протиставлення межі староукраїнської (руської) мовою і польською, церковнослов'янською і латинською.

Ключові слова: староукраїнська (руська) мова, Люблинська унія, Берестейська унія, полонізація, етнонаціонально-мовний принцип.

FARION IRYNA. OLD UKRAINIAN (RUTHENIAN) LANGUAGE WITHIN MULTILINGUAL SPACE OF TWO UNIONS: OF LUBLIN AND OF BREST

The article deals with the impact of two unions – political one (of Lublin, 1569), and religious one (of Brest, 1596) on social status of Old Ukrainian (Ruthenian) language against multilingualism of Rzeczpospolita and systemic confrontation between Old Ukrainian (Ruthenian) language and Polish, Church Slavonic and Latin. Tumultuous events of the XVI c. caused by two unions – political and religious – put in the line of history the ethnolinguistic factor with the Old Ukrainian (Ruthenian) language at the heart. The political Union of Lublin (1569) led to the first ever severe confrontation between the metropolitan language – Polish, and language of the vassal state – Old Ukrainian. The latter had substantially lost its position due to apostasy and assimilation (polonization) of the native szlachta, and hence Polish-Ukrainian bilingualism with the prestigious privilege for Polish became the norm. At the same time, concentration of the majority of Ukrainian ethnic lands within a single state of Rzeczpospolita led to migrations and mixing of dialect masses, resulting from which a new South-Eastern dialect originated. The religious Union of Brest (1596) caused even more deep social and mental recomprehensions. Because of the Uniate Church establishment with Old Ukrainian language as a basic, the stereotype of ethnic denomination division of Polish – Catholic and Ukrainian – Orthodox type was broken to the root, and a new ethnic-national language principle of social and political relations was laid down instead. Over the following centuries that principle became the main drive for the development and building of national states with the determinant nation formation function of the indigenous native language. Two unions led to concentration of four languages and cultures: Polish and Ukrainian, Church Slavonic and Latin, and acute confrontation between them as an inevitable victory of Ukrainians with their language in their own state.

Keywords: Old Ukrainian (Ruthenian) language, Union of Lublin, Union of Brest, polonization, ethnic-national language principle.

Суспільні обставини відіграють виняткову роль у статусі мови, зокрема в політичній ситуації поневолення однієї країни іншою. Неможливо поневолити країну, на завоювавши її мовно, а найпевніший спосіб скорити чужу державу – це оселитися завойовникові на постійне